

N.Y.C. TIME

זמן הדלקת נרות ער"פ - 7:06
סוף זמני ק"ש - 9:09
9:45 -
סוף זמן תפלה - 10:49
דף היומי לא' פסח: סוטה ח'

בס"ד, ערב פסח - שנת תשפ"ג לפ"ק

חג הפסח

בדרך צחות יש להוסיף דאולי כדאי לאכול ביום שני של פסח פרי משבעת המינים, שהברכה אחרונה עליו הוא "על העץ" - לרמוז שאחריתו של המן היתה תלייתו על העץ.

לכבוד ברית מילה ביום א' דחוד"מ פסח

ביום זה נתקיימו כל דרשות חז"ל (מגילה טז:) על הפסוק: "ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר" (אסתר ח:טז), "אורה" - זו תורה [יש בו קריה"ת, וגם ברית מילה שהיא המפתח ללימוד תורה (כמו שמביא הגר"א בשם העוללות אפרים)]. "ושמחה" - זה יו"ט. "וששון" - זו מילה. "ויקר" - אלו תפילין [קריה"ת היא פרשת "קדש לי כל בכור" וגו' והי' כי יביאך" - שהם שתי פרשיות של התפילין ונמצאות בהן מצות תפילין].

והנה בהגדה של פסח מובאים הפסוקים (יחזקאל טז:ו-ז): "רכבה כצמח השדה נתתיך וגו' ואת ערום ועריה: ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיך ואמר לך בדמיך חיי ואמר לך בדמיך חיי". ופירשו חז"ל דבזכות דם פסח ודם מילה יצאו אבותינו ממצרים.

ובהגדת ארזי לבנון (מובא בהגדת המתבתא, חלק אוצרות ההגדה, עמ' רע"א) כתוב בשם הגר"ש אויערבאך זצ"ל לבאר מדוע דוקא מצוות אלו. והי' שקיום העולם תלוי בקיום המצוות, כנאמר "אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמת" (ירמי' לג:כה). ומצוה טבעית גוררת אחריה הנהגה טבעית. ומצוה שהיא נגד דרך הטבע מושכת אחריה הנהגה נסית. וכיון שעם ישראל הי' זקוק בזמן זה להנהגה נסית - שיצאו ממצרים, נתן להם מצוות שכדי לקיימן צריך להתעלות מעל לדרך הטבע ומסירת נפש. מצות מילה שהיא לחבול בגופם [כי עליך הורגנו כל היום] (תהלים מד:כג) - זו מילה (גיטין נד:), ומצוות פסח שהיא נגד המקום שבו נמצאים, כנאמר: "הן נזבח את תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלונו" (שמות ח:כב). וע"י מצוות אלו זכו להנהגה נסית של יציאת מצרים, עי"ש.

והנה בהפטרה ליום ראשון של פסח אנו קוראים שנצטוה יהושע: "עשה לך חרבות צורים ושוב מול את ישראל שנית" (יהושע ה:ב), והרוקח בריש פ' דברים כותב דבמסורה נמצאת תיבת 'מול' ב' פעמים: 'מול סוף' (דברים א:א), 'שוב מול את ישראל שנית', וכותב הרוקח: זהו 'לגזור ים סוף לגזרים'. ובטעמי המסורה למהר"ם מרוטנבורג איתא: אל תיקרי 'לגזרים' אלא 'לגזורים' - שבזכות המילה נקרא ים סוף (וכן איתא בילקוט שמעוני על תהלים).

וע"פ דברי הגר"ש אויערבאך זצ"ל מובן, שגם כדי שבנ"י יזכו לקריעת ים סוף שהיא נס כנגד הטבע, הוצרכו לזכות מצוה שהיא למעלה מדרך הטבע - מילה.

"אילו נתן לנו את המן ולא נתן לנו את השבת דיינו" (הגדה של פסח) באיזה לימוד מהמן היינו מסתפקים אילו לא ניתנה לנו את השבת?

ואפשר לומר דשבת מלמדת לנו: "ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך ויום השביעי שבת לה' אלקיך", ולא יועיל לו מה שהוא עובד בשבת, שהרי כל מזונותיו קצובים לו מראש השנה.

אמנם, את הלימוד הזה כבר מצינו אצל המן שניתן לישראל קודם שניתנה שבת במתן תורה [אע"ג דאחז"ל שהשבת ניתנה במרה, כבר דנו בזה ואמרו המפרשים שלא ניתנה לגמרי בתור מתנה (עיין בהגדת בית הלוי עמ' קפ"א בשם הגרי"ז זצ"ל). והלימוד של המן הוא שפרנסתו של אדם תלוי ביד הקב"ה: "וימודו בעומר ולא העדיף המרבה והממעט לא החסיר, איש לפי אכלו לקטו" (שמות טז:יח).

ולקמן (שם טז:לג) כתוב: "ויאמר משה אל אהרן, קח צנצנת אחת ותן שמה מלוא העומר מן והנח אותה לפני ה' למשמרת לדורותיכם". ופירש"י: לדורותיכם - בימי ירמי', כשהי' ירמי' מוכיחם למה אין אתם עוסקים בתורה, והם אומרים נניח מלאכתנו ונעסיק בתורה, מהיכן נתפרנס? הוציא להם צנצנת המן, אמר להם: אתם ראו דבר ה"י. 'שמעו' לא נאמר אלא 'ראו' - בזה נתפרנסו אבותיכם. הרבה שלוחין יש לו למקום להכין מזון ליראיו.

וזהו: "אילו נתן לנו את המן" - שממנו לומדים שכל פרנסתנו תלוי ביד ה', "ולא נתן לנו את השבת" - שג"כ מלמדת אותנו שהכל תלוי ביד ה' - "דיינו".

"שנאה נטר אגגי וכתב ספרים כלילה וכו' עוררת נצחך עלינו בנדד שנת לילה וכו' ויהי בחצי הלילה". "קהל כינסה הדסה לשלש בפסח, ראש מבית רשע מחצת בעץ חמשים בפסח וכו' ואמרתם זבח פסח".

בפיוטים 'ויהי בחצי הלילה' ו'ואמרתם זבח פסח' הוזכר מעשה פורים משום שהרבה אירועים חשובים שבמגילת אסתר קרו בפסח - הצום של שלשת ימים כלל ישראל (עיין מגילה טו. וברש"י ובמהרש"א) "בלילה ההוא נדרה שנת המלך", משתה אסתר ותליית המן - כולם קרו בפסח.

ועיין במג"א (או"ח סי' ת"צ) שכתב בשם השל"ה: יש לעשות ביום שני [של פסח] בסעודה איזה דבר לסעודת אסתר.

ובפמ"ג (אשל אברהם שם) איתא: וסימן - "וישבות המן ממחרת" (יהושע ה:יב - מהפטרת יום ראשון של פסח) [לרמוז שהמן נהרג ביום שני של פסח].

יה"ר שרך הנימול יזכה לחיות חיים של מסירת נפש לה' ולתורתו, ובקרוב נזכה לנבואת מיכה (ז:טו) "כימי צאתך ממצרים אראנו נפלאות".

הפטרת שבת חוה"מ פסח - הפטרת העצמות היבשות

בס' מנוחת שלום (חי"ב סי' ז' להג"ר יעקב חיים סופר) איתא: ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר, מתים שהחיי' יחזקאל עלו לארץ ישראל ונשאו נשים והולידו בנים ובנות, עמד ר' יהודה בן בתירא על רגליו ואמר 'ואני מבני בניהם, והללו תפילין שהניח לי אבי אבא מהם' (סנהדרין צב:). ופירש"י ז"ל: מהם - שאותן תפילין שלהם היו.

ונתעוררתי בדקדוק וגדול הוא אצלי, מאי קא משמע לן ר' יהודה בן בתירא בזה שאמר והרגיש 'והללו תפילין שהניח לי אבי אבא מהם' - מה רצה ללמדנו בזה, ומה שייכות ענין זה של התפילין לענין תחיית המתים שר' יהודה בן בתירא כורכן כאחת ואומר 'ואני מבני בניהם' של אותם שקמו לתחיה והללו תפילין מהם. ולפי שעה לא ראיתי מי שעמד בזה.

ובס"ד אומר אני שיוכן היטב עם מה שמצאתי לרבינו בחיי ז"ל בספרו כד הקמח (ערך תפילין, דף צ"ח ע"א) שכתב: ומה שמכסים התפילין במטלית ובשער ובגידין, יש בזה רמז וסימן לתחיית המתים, שעתידים מתי ישראל לחיות ולעמוד בלבושיהן בשערן ובגדיהן והעור מלמעלה כשם שהתפילין מחופין בעור, וכשם שיש לגוף בשר וגידין ועור ושער ומלבוש, ועתיד הקב"ה להקימם בלבושיהן, שנא' 'ויתצבו כמו לבוש' (איוב לח:יד), וכתב 'והעליתי עליכם בשר וקרמתי עליכם עור' (יחזקאל לו:ו) מלמעלה. כן התפילין יש להן דוגמא לזה, כי גוף הפרשיות הכתובות בפנים הם כנגד גוף האדם, והקלף שהפרשיות כתובות בו הם כנגד הבשר, והגידים שהם תפורים בהם כנגד גידי האדם, והמטלית כנגד לבושי האדם. וזה רמז לכל מי שהוא ירא שמים ומניח תפילין שהוא זוכה לתחיית המתים. עכ"ל.

עכשיו נדפס מחדש ספר נפש חיים להג"ר חיים פלאגי ז"ל, וראיתי שם (מערכת ת' אות מ"ה) שהביא דברי בעל קיצור של"ה שכל מי שאינו מניח תפילין אינו קם לתחיית המתים, ע"ש. ועיין למר בריה הג"ר יצחק פלאגי ז"ל בספרו יפה ללב (ח"א סי' ל"ו אות כ') שהביא כן מספר שערי קדושה המובא בחק לישראל (יוסף לחק), ולא זכרו דברי רבינו בחיי ז"ל, ודוק היטב.

והשתא מובן שפיר הא דאמר ר' יהודה בן בתירא 'ואני מבני בניהם' של מתי יחזקאל שקמו לתחיית המתים, והללו תפילין שהניח לי אבי אבא מהם, כלומר שזכות התפילין זכו לתחיית המתים ודוק היטב וכו'.

ויומתק הדבר ע"פ דברי הגר"א ז"ל הידועים, דהא דר' יהודה בן בתירא לא עלה לארץ ישראל לחג הפסח, כמבואר בגמ' (פסחים ג:), היינו משום שלא הי' לו קרקע בארץ ישראל, ומי שאין לו קרקע פטור מעליה לרגל. והיינו משום כי הוא מבני בניהם של המתים שהחיה יחזקאל מבני אפרים שיצאו ממצרים לפני הזמן, ונהרגו ולא נחלו בארץ וכו'. ולפ"ז יש לפרש דזהו דקאמר ר' יהודה בן בתירא שלא הניח לי אבא כל קרקע ונכסים אחרים וזלת התפילין, דוק ועיין, עכ"ל.

ושמא יש להוסיף, דקיום מצות תפילין הי' תקנה לבני אפרים שיצאו ממצרים קודם הזמן. כיצד? בסידור אוצר התפילות (על הפייט 'שירה חדשה שבחו גאולים') מובא מהגרי"ל דיסקין זצ"ל דתיכף אחר שגמרו לאכול את פסחיהם ונשאר להם זמן רב עד שעת יציאתם

ממצרים, אמר להם משה פרשת "קדש לי כל בכור" והזהירם על מצות תפילין: "והי' לאות על ידכה ולטוטפת בין עיניך" (שמות יג:טו), והם הלכו תיכף ועשו להם תפילין מעורות הפסחים וגידיהם, ומאז והלאה היו הולכים מוכתרים בתפיליהם כל זמן מצותן.

ולפי דעתו של הגרי"ל דיסקין זצ"ל זוהי כוונת הפייטן שיסד כאן בהושעות: "יקרך עמם מעבירים" - הם התפילין, כמו שדרשו חז"ל (מגילה טז:): 'ויקר' - אלו תפילין. כי בזכות התפילין ניצולו משטף מים רבים בקריעת ים סוף. [וזהו כוונת ההמשך: 'טבועים בצול גזרים, יקרך עמם מעבירים'].]

א"כ, כיון שיצאו בני אפרים קודם הזמן, לא זכו למצות תפילין שניתנה לבני ישראל קודם יציאת מצרים בזמן שנגזר, וממילא כשהחיי' יחזקאל את העצמות היבשות של בני אפרים, הקפידו לקיים מצות תפילין לתקן מה שעיוותו.

"עוד היום בנוב לעמוד וגו'" (ישעי' ילב - הפטרת אחרון של פסח). בגמ' (סנהדרין צה:) מבואר שבא סנחריב לכבוש את ירושלים בערב פסח שהיתה ההזדמנות האחרונה להחריבה משום עון הריגת נוב עיר הכהנים, אלא שלאחר שראה סנחריב את קטנות העיר ירושלים וחולשתה, החליט להרגיע מעט ולהחריבה ביום ראשון של פסח. בינתיים בליל פסח נהרגו כל חיילותיו. ומסיימת הגמ': היינו דאמרי אינשי, בת דינא בטל דינא [ופירש"י: כיון שלן דינא בטל הריב, וכן מפני שלא נכבשה בו ביום לא הצליח ממחרת].

ויש להבין, אם המעשה עם סנחריב אירע בליל ראשון של פסח, למה דוחים את קריאת הפטרת "עוד היום בנוב לעמוד" עד לאחרון של פסח?

ושמא יש לפרש הענין על פי מה שמבואר בגמ' (שם צה:): על מה שכתוב אודות חיילי סנחריב: "ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור מאה שמונים וחמשה אלף, וישכימו בבוקר והנה כולם פגרים מתים" (מ"ב יט:לה), ומקשה הגמ': במה הכם? דעת אחת היא: ביד הכם, שנא' 'וירא ישראל את היד הגדולה' (שמות יד:לא) - היד שעתידה ליפרע מסנחריב.

וכיון ש'היד הגדולה' היתה אצל קריעת ים סוף, שלפי דעה אחת (עיין רש"י סו"פ שלח) היתה בשמיני של פסח, לכן ביום שראו את 'היד הגדולה' אצל קריעת ים סוף, קוראים אודות היד הגדולה שהכה את חיילות סנחריב.

אגב יש להעיר, דכמו שהיתה מפלה לסנחריב בפסח משום שדחה את כיבוש ירושלים עד יום המחרת, כמו כן היתה מפלה להמן - שנתלה בפסח - מפני שיעצו לו זרש אשתו וכל אוהביו לעשות עץ חמשים אמה לתלות את מרדכי עליו ביום המחרת. ומפני שלא הרגו את מרדכי מיד, "בלילה ההוא נדהה שנת המלך וגו'" ולא הצליח המן להפיק זממו.

ועיין בדרשות החת"ס (שנת תקפ"ז, עמ' 540) שמביא את הילקוט שמעוני עה"פ 'ומחר אעשה כדבר המלך' (אסתר ה:ח) - מה ראתה לומר 'מחר'? אלא, שכל זרעה של עמלק למדים ליפול למחר, וכן הוא אומר [גבי מלחמת משה עם עמלק]: "מחר אנכי נצב על ראש הגבעה" (שמות יז:ט), עכ"ל. [וכן כתוב ברוד כשנלחם עם עמלק: "בנשף למחרתם" (ש"א ל:יז)].]

בענין שיטת הרמב"ם בטיבול מצה בחרוסת

וחזור ומברך על אכילת מרור ומטבל מרור בחרוסת ואוכל. ולא ישהה אותו בחרוסת שמא יבטל טעמו. וזו מצוה מדברי סופרים, וחזור וכורך מצה ומרור ומטבל בחרוסת ואוכל בלא ברכה זכר למקדש.

על מה שכותב הרמב"ם שמטבל המצה בחרוסת, איתא בראב"ד: ד זה הבל.

והמגיד משנה מביא השגת הראב"ד, וכותב שלא ביאר טעמו, ומעורר: ובאמת שהרבה מן האחרונים ז"ל סוברין שאין טיבול במצה כשהיא לבדה, וכן נהגו, ומ"מ לא הי' לו [להראב"ד] לההביל הדבר [ר"ל, לכתוב: "זה הבל"] כי לא דבר ריק הוא, עכ"ל.

בהל' פסח (או"ח סי' תע"ה) איתא בטור: כתב רב עמרם, ויברך המוציא ויטבל בחרוסת ויאכל, וכן כתב הרמב"ם ז"ל. ואינו יודע טיבול זה בחרוסת למה, אי משום מצה שאין בה מלח וצריך בשש [לפתן, כדי שתהא פרוסה של ברכה נאכלת בטעם (עיין ברכות מ. וברש"י שם)] ליטבל במלח [פי' הפרישה: שאינו רשאי לבצוע עד שיביאו לו מלח, בסי' קס"ז. ועיין בהגהות והערות על הטור]. וכן הוא לשון הירושלמי: וטמיש לי' במילחא. ועוד הקשה בעל המנהיג לדבריהם שמצה היא זכר לחירות וחרוסת זכר לטיט, והיאך יתחברו זה עם זה. ועוד, מצה דאורייתא וחרוסת דרבנן, ואתי חרוסת דרבנן ומטבל מצה דאורייתא.

על מ"ש הטור: "ואינו יודע טיבול זה בחרוסת למה וכו'", כותב הב"ח: תשובותיו אלו גדולות, וכמעט מכריחות להודות בהן. וכדי ליישב דעת הגאונים הראשונים (והרמב"ם) באתי לומר שיש קצת סמך לדבריהם מדתנן (קיד.), הביאו לפניו מצה וחזרת וחרוסת ושני תבשילין אע"פ שאין חרוסת מצוה. ר"א בר צדוק אומר, מצוה. וקשיא, במאי קמיפילגי דכיון דהכל מודים דצריך להביא חרוסת מאי נפקא מינה אם הוא מצוה אם לאו, דהא ודאי דאף לר"א בר צדוק אין מברכין על החרוסת אע"פ שהוא מצוה כמ"ש רבינו בסמוך, אלא ודאי דלתנא קמא דאינו מצוה ואינו מביאו אלא משום קפא, לא בעינן לי' אלא למרור וירקות, אבל לר"א בר צדוק דמצוה הוא זכר לטיט, א"כ אף למצה בעינן לי'. ומאחר שהרמב"ם בפ"ז פסק כר"א בר צדוק דמצוה היא, לכך פסק ג"כ דמטבל המצה בחרוסת.

שוב כותב הב"ח: ומה שהקשה בעל המנהיג שמצה היא זכר לחירות וחרוסת זכר לטיט וכו', אפשר לומר דכוונתינו להורות בטיבול זה שהוציאנו מעבדות - שהוא מטיט, שהחרוסת זכר לו - לחירות, וכשמטבילין בו את המרור, כוונתינו בענין אחר, להורות דהמרירות שמיררו אותנו היינו בעבדות הטיט.

ועוד מיישב הב"ח: ומה שהקשה עוד דהמצה דאורייתא וחרוסת דרבנן וכו', יש לומר דאינו מטבל כל כך שיבטל טעם מצה כמו שהזהירו תלמידי רבינו יונה אף לענין מרור שצריך לנער החרוסת מעליו שלא יבטל טעמו. כל שכן לענין מצה וכו' ומן הדין עלינו להחמיר כדעת הגאונים הראשונים, אלא שלא נהגו כן, עכ"ל.

וכן כתב רבינו מנוח על הרמב"ם שלא ישהה המצה בחרוסת כדאמרין ברמור וממילא לא יבטל טעם המצה, ומוסיף ותו, מאן לימא לן דמטבל לי' למצה, ומי עדיפא מצה מפסח שהיו מטבילין אותו בחרדל וכיוצא בו, ואין בזה משום ביטול טעם, והכא נמי לא שניא, ואם בבשר הפסח שהוא דבר לח ומקבל כל טעם לא חיישין לביטול, כל שכן בדבר שהוא יבש כגון מצה דליכא למיחש לביטול. ומה שאמרו דמצה זכר לחירות וחרוסת זכר לשיעבוד ואין לערב, זה אינו, שהרי בזמן שבית המקדש קיים כורך מצה ומרור ואוכלן יחד, ומצה - זכר לחירות ומרור זכר לשיעבוד, עכ"ל.

בשו"ת הרדב"ז (ח"ה סי' אלף תרצ"ב-תקמ"ט) דן בענין ברכה על

במשנה בפ' ערבי פסחים (קיד.) איתא: הביאו לפניו [אחר הטיבול הראשון] מצה וחזרת וחרוסת ושני תבשילין אע"פ שאין חרוסת מצוה, ר"א ברבי צדוק אומר, מצוה וכו'.

בגמ' (קטו.) הקשו על מה שאמר תנא קמא: "אע"פ שאין חרוסת מצוה" - ואי לא מצוה, משום מאי מייתי לה. ותירצו: א"ר אמי, משום קפא.

פי' הרשב"ם: שרץ החזרת קשה הוא והרי הוא כארס, ופי' הרשב"ם (לעיל קטו: ד"ה צריך לשקוע בחרוסת משום קפא): ארס, שחזרת יש בו ארס כדרך הבצלים וכו', ורבינו חננאל פירש קפא - תולעת, דתניא בתרומות, התולעים שבעיקרי אילנות ואת הקפא שבירק וכו' מותרין [משום שרץ השורץ על הארץ כל זמן שלא פירשו ממקום רביתן], עיי"ש ובתוס' (שם ד"ה קפא).

על מה שאמר ר"א ברבי צדוק שהחרוסת מצוה, הקשו בגמ': מאי מצוה, ותירצו: רבי לוי אומר, זכר לתפוח [פירש"י: שהיו יולדות בניהן שם בלא עצב, שלא יכירו בהן מצריים, דכתיב: "תחת התפוח עוררתין"]. ור' יוחנן אומר, זכר לטיט. אמר אביי הלכך, צריך לקהוי' וצריך לסמוכי' [פי' הרשב"ם: לסמוכי' - לכתוש בו ירקות הרבה כדי שיהא עבה. וצריך לקהוי' - להטיל בו תפוחין דאית בי' קיוהא זכר לתפוח, וצריך לסמוכי' - זכר לטיט]. תניא כוותי' דרבי יוחנן תבלין זכר לתבן חרוסת זכר לטיט. [פי' הרשב"ם: תבלין - בשמים שמטילין בחרוסת זכר לתבן, וחרוסת שכותשין בו הדק - זכר לטיט]. א"ר אלעזר בר' צדוק, כך היו אומרים תגרי חרך [חננונין היושבים אצל חנויותיהן ומוכרין], בואו וטלו לכם תבלין למצוה.

וכתבו התוס' (ד"ה תגרי חרך שבירושלים): משמע דהלכה כר' אלעזר בר' צדוק [שחרוסת היא מצוה].

בפ"ז מהל' חמץ ומצה (ה"א) כותב הרמב"ם: החרוסת מצוה מדברי סופרים זכר לטיט שהיו עובדין בו במצרים וכו', עכ"ל.

והנה, בפירוש המשניות כותב הרמב"ם: ור"א בן צדוק אומר, חרוסת מצוה. לדעתו שחייב אדם לברך: "אקב"ו על אכילת חרוסת". ואינה הלכה, עכ"ל.

וכתב הלחם משנה בפ"ז מהל' חמץ ומצה: כאן פסק [הרמב"ם] כר' אלעזר בר צדוק, וכדכתב הרב המגיד [משנה]. ובפירוש המשנה כתב [הרמב"ם] בהיפך ואמר שם לדברי ר"א בר צדוק צריך לומר: "אשר קדשנו במצותיו וציונו על אכילת חרוסת", ואין הלכה כמותו. ונראה שחזר כאן ממה שכתב [בפירוש המשניות]. ומ"מ צריך לתת טעם למה אין מברכין עליו כמו שכתב בפירוש המשנה כיון שהיא מצוה דרבנן, דהא מברכין אמרור בזמן הזה דהוא מדרבנן, אע"ג דיש לחלק דמרור הי' מדאורייתא בזמן שבית המקדש קיים, מ"מ הא מברכין על שאר מצות דרבנן, עכ"ל.

בפירוש רבינו מנוח על הרמב"ם איתא: ואם ישאל השואל, מפני מה אין מברכין על החרוסת, תהי' התשובה לפי שאינו נאכל בפני עצמו והוא טפלה למה שאדם טובל בו, ואל תתמה, שהרי כלולב מצינו כי האי גוונא שאינו מברך על כל ארבעת מינין אע"פ שהם כולם מן התורה כלולב, מפני שהם טפלים לו וכולם נקראים על שמו והוא עיקר ועליו מברכין. הכא נמי לא שניא, עכ"ל.

עכשיו נעייין בדין טבילת המצה בחרוסת. בפ"ח מהל' חמץ ומצה (ה"ח) כותב הרמב"ם: בזמן הזה שאין שם קרבן, אחר שמברך המוציא לחם חזור ומברך על אכילת מצה, ומטבל מצה בחרוסת ואוכל

חרוסת למ"ד דחרוסת הוי מצוה, וכתב: שאין ראוי לברך על הדבר הנעשה לטבל בו, כגון חרוסת וכותח הבבלי דהוי טפל, וכל שהוא עיקר ועמו טפילה, מברך על העיקר ופוטרו את הטפילה. ואם לעיקר ברכתו אמרו כך, כל שכן לברכת המצות. ומזה הטעם אני אומר דלא אתי חרוסת - בין למ"ד רשות, בין למ"ד מצוה מדברי סופרים - ומבטל דאורייתא דלא אמרינן הכי אלא בדבר שעשוי לאכילה זה כגון מצה וחזרת, אבל חרוסת דלטבל עביד, הכי אורחי' ולא מבטל ליה למצה.

ועל מה שהקשה בעל המנהיג דמצה זכר לחירות וחרוסת זכר לשיעבוד, ואיך יתחברו יחד, כותב הרדב"ז: וגברא רבא חזינא וקושיא לא חזינא, דהא כתיב: "על מצות ומורוים יאכלוהו", ובזמן שבית המקדש קיים ה"י אוכל אותם יחד, דתרווייהו דאורייתא, ומצה זכר לחירות ומרור זכר לשיעבוד על שם "וימררו את חייהם בעבודה קשה" וכו'. אבל עיקרן של דברים כי במצה רמז לשני דברים - רמז לשיעבוד, שכן מנהג העבדים שמאכילין אותם לחם מצה כדי שלא יעכל מהר ויאכלו ממנו מעט. ויש בו רמז ג"כ על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ, וכיון שכן, לא יקשה כלל אפילו שיתחברו יחד. גם כי בחרוסת יש בו רמז לטיט, ויש בו רמז ל"תחת התפוח עורתיך", כדאמרינן בגמרא. לפיכך אין כאן קושיא כלל. וטעמו של הרב (הרמב"ם) ז"ל לדעתו הוא כי בזמן שבית המקדש קיים ה"י מבטל המצה בחרוסת, שהרי מצה ומרור ה"י אוכל ביחד ומטבילין בחרוסת, אף בזמן הזה לא נשתנה דינה, אלא שאוכל מצה בפני עצמו ומרור בפני עצמו דלא ליתן מרור דרבנן בזמן הזה ומבטל מצה שהיא מן התורה אפילו בזמן הזה, ושאר כל מילי כדקיימי קיימי. אי נמי, כיון דמצה בזמן הזה דאורייתא, ראוי לעשות עמה שהיא עיקר, הזכר של הטיט - דהיינו חרוסת, ומכל שכן הוא - אם החזרת שהיא מדרבנן בזמן הזה צריך לעשות לה זכר לטיט, כל שכן מצה שהיא מצוה מן התורה, עכ"ל.

והנה, הפרי חדש (סי' תע"ה) כותב ליישב קושיית בעל המנהיג על הרמב"ם דמצה היא זכר לחירות וחרוסת היא זכר לטיט ואיך אוכלים אותם ביחד. ומתריך: "י"ל שטיבול זה [של המצה] בחרוסת זכר לתפוח, וכסברת רבי לוי בגמ' (פסחים קטז), וטיבול שני [מרור בחרוסת] זכר לטיט (זה דומה למ"ש הרדב"ז). אי נמי לא קשיא כלל, דהא כתיב: "על מצות ומורוים יאכלוהו" - אע"פ שמרור זכר לשיעבוד (וכ"כ הרדב"ז).

שוב מקשה הפר"ח על הרמב"ם, דהא "במה נשתנה" שהוזכר במשנה כתוב שבליל פסח מטבילין שתי פעמים, אמנם לפ' הרמב"ם - דס"ל דטובל הכרפס, המצה וגם המרור - יוצא שמטביל ג' פעמים [ואם נמנה גם כורך, נמצא שמטביל ד' פעמים].

ומתריך הפר"ח דהתנא במשנה של מה נשתנה ס"ל כתנא קמא דר"א בר צדוק דס"ל דחרוסת אינו מצוה, ואין אוכלים אותו אלא משום קפא, א"כ לדידי' פשיטא דלא יטבל מצה בחרוסת. אבל למאי דקיי"ל כר"א בר צדוק דחרוסת מצוה, מטבילין ג' פעמים.

בספר הזכרון בצאת ישראל לזכר הג"ר ישראל מאיר זכריש זצ"ל, במאמר רבי חיים עזרא בריזל זצ"ל (עמ' קע"ז), כתוב שמלשון

ה'מה נשתנה' הוציא הרמב"ם את דין טבילת המצה, כי מה שמטבילין את המרור ואת הכורך שייך בכל השנה משום סכנה קפא [ואף שבכל השנה אין חיוב להטביל אפילו פעם אחת, אבל אם באים לאכול מרור, כן מטבילין אותו], ובהכרח, דטיבול שתי פעמים הוא על טבילת הכרפס וטבילת המצה, שבכל השנה אין מטבילים והלילה הזה אנו מטבילים.

בצפנת פנח (ליקוטים, מובא בספר הליקוטים שבמשנה תורה הוצאת פרנקל) איתא: והנה גבי מצה יש ב' טעמים על מצות אכילתן - אחד, משום זכר לעוני, ואחד - משום זכר לחירות (עיין פסחים קח). ובמרור - רק טעם אחד משום עבדות. וחרוסת ג"כ משום עבדות. והנה בזמן המקדש בודאי מטבילין המצה ג"כ בחרוסת. אך בזמן הזה כיון דחזינן דמצוה זכר לעבדות בטל, דמרור בזמן הזה דרבנן. רק במרור תיקנו משום זכר, אבל במצה א"צ לתקן כיון דנשאר בו הטעם משום חירות דהוה מן התורה, וא"כ לא שייך טיבול בחרוסת (זוהי דעת הראב"ד). ובוה פליגו הרמב"ם עם הראב"ד אם שייך תיקון דרבנן היכא שבלא זה שייך חיוב דאורייתא, עכ"ל. לפי הצפנת פנח, הראב"ד חולק רק על מ"ש הרמב"ם שבזמן הזה מטבל את המצה בחרוסת, אבל לא על עצם הטיבול בחרוסת בזמן המקדש.

בספר בני בנימין (מובא בספר הליקוטים שבסוף משנה תורה הוצאת פרנקל) ובס' מקראי קודש על פסח (ח"ב עמ' קע"ב, בשם האדר"ת) מובא להסביר מחלוקת הרמב"ם והראב"ד בנוגע לטיבול מצה בחרוסת ע"פ קושיית ספר המנהיג שמוכח בטור דאם מצה היא זכר לחירות וחרוסת זכר לטיט, איך יתחברו יחד. וכתבו דהרמב"ם והראב"ד אזלו לשיטתייהו בהל' תשובה (פ"ו ה"ה) אודות השאלה, איך נעשו המצריים על ששיעבדו את בני ישראל; הלוא כבר נגזרה עבדות בברית בין הבתרים, דלפי הרמב"ם נעשו משום דלא נגזר על המצריים שישתעבדו בבני ישראל, רק שהם בחרו מעצמם לשתעבד, ולפי הראב"ד, במה שהמצריים קיימו את מה שנאמר בברית בין הבתרים קיימו מצוה. וא"כ, למה נעשו? על קושי השיעבוד. ונראה שלדעת הרמב"ם לא נעשו על קושי השיעבוד לפי שזוהי ה' לטובתם של ישראל, דמהאי טעמא יצאו לחירות קודם זמנם. ולפי הראב"ד יצאו לחירות קודם הזמן מטעמים אחרים. ולפ"ז לא קשיא השגת הראב"ד על הרמב"ם, דלפי הרמב"ם אין סתירה בין מצה המסמלת חירות לחרוסת המסמלת טיט ושיעבוד, משום שקושי השיעבוד גרם להקדמת הגאולה והחירות. אמנם, לפי הראב"ד דס"ל שלא גרם קושי השיעבוד את קדימת הגאולה, ממילא אין לחבר מצה עם חרוסת, עיי"ש.

בס' הגיוני הפרשה (ויקרא עמ' נ"ו) איתא: והנה דבר נאה מצאנו בזה בספר שער רוח הקודש (לר"ח ויטל, דף י' ע"א) שהביא מה שכתב האריז"ל, וז"ל: מי שהוא משורש קין צריך להזהר לשים מלח על השלחן, עכ"ל. וראה בשלחן הטהור (סי' קס"ז בור זהב סק"ג) להגאון המקובל רבי יצחק אייזיק יהודה יחיאל מקאמארא, שהביא מחלוקת הרמב"ם והראב"ד הנ"ל בענין טיבול מצה בחרוסת, והביא קושיית המגיד משנה על הראב"ד שלא ה"י לו להטביל את הדבר, וכתב על זה וז"ל: אבל באמת כוונת רבינו רוח הקודש שלו ה"י "זה הבל" - מי ששרשו 'הבל' אין צריך למלח ודי בלפתן, אבל מי שהוא משורש קין, בהכרח שיטבול במלח ולא בחרוסת, והוא ענין נפלא, עכ"ל.

לז"נ מורי ורבי הגאון הרב אברהם יעקב בן הרב מאיר הכהן פאם זצ"ל - נפ' כ"ח מנחם אב תשס"א
לז"נ ר' בנימין בן הרב ר' מרדכי ז"ל שור
לז"נ מרת עטא שרה בת ר' בנימין ע"ה - נפ' כ"ג אדר א' תשס"ח

PESACH
© COPYRIGHT 2023
BY RABBI MATIS BLUM Z"L

רוחמה ליבא בת רבקה לרפ"ש

“ברוך המקום ברוך הוא. ברוך שנתן תורה לעמו ישראל. כנגד ארבעה בנים דברה תורה וכו”

“Blessed is Hashem. Blessed is He. Blessed is the One who gave the Torah to His nation, Israel. In regard to four sons, the Torah spoke ...”

What is the connection between that fact that Hashem gave the Torah to Bnei Yisroel, and the four sons that the Torah speaks about?

Hagaon Reb Chaim Soloveitchik, Z'T'L', explained that when pursuing all forms of secular knowledge, one begins with a very elementary text, and after mastering it he continues on with more advanced ones until he understands them. This process continues constantly - discarding simpler material in favor of more complex texts.

This is not true, however, in regard to Torah. The very same Chumash which a child who is beginning his education uses, a Torah giant also studies and delves into - each one understands it according to his capabilities. This is one of the wonders of the Torah, that it can be interpreted and comprehended on an infinite number of levels.

The Ba'al Ha'hagada wishes to bring out this point when he praises Hashem for giving the Torah to Israel corresponding to each of the four sons - for each one can appreciate it on his level.

“קרב יום אשר הוא לא יום ולא לילה. רם הודע כי לך היום אף לך הלילה” (בפזמון “ויהי בחצי הלילה”)

“Hasten the day which will be neither day nor night. Hashem, the Exalted One, let it be known that both the day and night are Yours.”

HaGaon Reb Yitzchok Ze'ev Soloveitchik, Z'T'L', the Brisker Rov, noted, that certain philosophers discussed whether darkness is a special creation, or merely an absence of light. [The Vilna Gaon, Z'T'L', proves from a Posuk in Yeshaya that darkness is also a creation, for the prophet says that Hashem is “יוצר אור ובורא חשך” (מח:ז)].

How can it be ascertained positively that darkness is a creation? If there will be a state which is neither dark nor light. The prophet Zecharia (14) says that this will take place in the era of Moshiach.

This is what the Ba'al Ha'hagada alludes to: Bring close the day which is neither day nor night. It will then be known that You have created both the day *and* the night.

HALACHIC DISCUSSIONS

(not to be relied upon for Halacha L'Ma'aseh)

The Brisker Rov, Z'T'L', in his Chidushim on the Rambam, explains that there are two parts to the Mitzva of the Four Cups: 1) Drinking four cups of wine as a sign of freedom (*Derech Cheirus*). 2) The four Mitzvos of the night of Pesach having to do with אמירה (saying) - Kiddush, Haggadah, Birkas Hamazone and Hallel - should be recited over a cup of wine. Therefore, if one did not drink the four Kosos in accordance with the order prescribed by Chazal, he did not fulfill the Mitzva of the Four Kosos properly.

QUESTIONS OF THE WEEK

- 1) Why don't we recite the *Bracha* of *Shehechinayu* before performing the Mitzva of *Bedikas Chometz*?
- 2) Which two men served as *Mohalim* for Bnei Yisroel before they brought the *Korbon Pesach* in Egypt?
- 3) How did Paroh make it known that Bnei Yisroel were freed?
- 4) Where is the concept of *Ma'os Chittim* alluded to in the Torah?
- 5) In the *Ma Nishtana* we say: “On all other nights we eat *Chometz* and *Matza* ...”. On which day is it forbidden to eat *Chometz* and *Matza*?
- 6) Is it permissible to eat roasted meat during the daytime of the first day of Pesach?
- 7) How can dough not become *Chometz* even if it remains out of the oven for more than 18 minutes?
- 8) In what way is burning *Chometz* like burning *Nosar*?
- 9) If one has no *Chometz* to burn, is he obligated to purchase *Chometz* for that purpose?
- 10) Why are there restrictions on work on Erev Pesach?
- 11) Does one dip the *Koreich* in the *Charoses*?
- 12) What is the only *Kezayis* of a specific food that we eat in our times through which one can fulfill a Torah Mitzva?

- 13) What are the only two Korbonos that we commemorate with food in our times?
- 14) Why is there a custom to wear a *Kittel* at the Seder?
- 15) Which Halacha applies at the Seder only to נשים חשובות - prominent women?
- 16) Which person who is mentioned in Sefer Yona was present at *Kri'as Yam Suf*?
- 17) Which person who is quoted in the Haftara of the last day of Pesach, is mentioned in Sefer Yona?

ANSWERS

- 1) We do not recite *Shehechinayu* before performing the Mitzva of *Bedikas Chometz* because it is exempted with the *Shehechyanu* on Kiddush on Pesach (Ba'eir Heitev, Orach Chaim 432:1).
- 2) Moshe and Yehoshua served as *Mohelim* for Bnei Yisroel before they brought the *Korbon Pesach* in Egypt (Shmos Rabba 19:15).
- 3) After *Makas Bechoros*, Paroh shouted that Bnei Yisroel were free, and Hashem amplified his voice so that all the Jews in Egypt could hear (Yerushalmi Pesachim 5).
- 4) After commanding us to eat Matzos, the Torah repeats, "Matzos shall be eaten" (Shmos 13:7). The Vilna Gaon takes this to mean that we are obligated to see to it that others have Matzos for Pesach and this is an allusion to *Ma'os Chittim*.
- 5) On Erev Pesach after the fourth hour it is forbidden to eat *Chometz*, and on the entire Erev Pesach there is a prohibition to eat Matza (see Orach Chaim 471).
- 6) The Sha'arei Teshuva (Orach Chaim 473:10) cites those who forbid it. However he writes that he did not see people being strict concerning this.
- 7) As long it is being moved [e.g. kneaded], it does not become Chometz (see Orach Chaim 459:2).
- 8) According to the Rashash (Shabbos 63), one should burn the Chometz in a wood fire just as *Nosar* was burned.
- 9) The Minchas Chinuch (9) writes that according to Rashi, the Rambam and the Chinuch, it is not necessary, while according to Tosafos and the Ran one would be obligated to do so.
- 10) Among the reasons given are: Erev Pesach was the day on which the Korbon Pesach was sacrificed, and the day in which one brings a sacrifice is considered a Yom Tov (see Mishna Berura, beginning of 468). Another reason is so that one does not become engrossed in his work and forget to destroy the Chometz and prepare for the Mitzvos of the night

(Bei'ur Halacha D.H. Mei'chatzos, in the name of Rashi).

- 11) The Shulchan Aruch (475:1) rules that one should, while the Rema writes that one should not. The Mishna Berura (10) feels that the Shulchan Aruch's view is the main one unless one has a custom to the contrary.
- 12) The first *Kezayis* of Matza eaten on the first night of Pesach (see Teshuvos Chasam Sofer, C.M. Hashmatos 196. Also see Otzar Hahalachos 475:1 note 11, who points out that one fulfills a Torah Mitzva with the first *Kezayis* of bread on the first night of Succos, or when eating on Erev Yom Kippur, and according to the Rambam, when one eats on Shabbos).
- 13) The Korbon Pesach and the Korbon Chagiga that are represented by the shankbone and egg on the Seder plate.
- 14) Among the reasons cited are: to represent freedom, or alternatively, since men are buried wearing their *Kittel* - to temper the exuberance at the Seder (see Taz O.C. 472:3; Seder Ha'aruch 114:1-7).
- 15) The Mitzva of reclining applies only to נשים חשובות (see Pesachim 108a). The Mordechai and Rabbeinu Yerucham write that in our times all women are considered "important women" and are obligated in reclining (The Rama O.C. 472:4 cites this view but writes that women do not recline because they rely on the Ra'avya who says that in our times reclining is not necessary).
- 16) According to some, after the downfall of Mitzrayim, Paroh became the king of *Ninvei* (Yalkut Shimoni, Shmos 176).
- 17) Sancheiriv said: "עוד היום בנוב לעמוד" (see Sanhedrin 95a). According to one Midrash (see Lemachase Atik on Yona 3 who cites the source as Agadas Bereishis 2), Sancheiriv became the king of *Ninvei*.

NOW AVAILABLE

The sefer *נר מתתיהו* is available for purchase:

- in seforim stores
- via shipping by emailing torahlodaas@gmail.com
- by picking up in Monsey, Queens, or Lakewood.
Please be in touch via email.

The sefer *מצא טוב* on שמחות and the set of Torah Lodaas volumes 1-5 are available for purchase. Email to purchase.

The material for this issue has been reprinted from previous years